

продукції. І що украй важливо: створюються умови для утилізації (з великою користю) значних об'ємів органічних відходів.

Таким чином, каліфорнійський черв'як — це не новий перспективний вид нашого біорізноманіття, але може бути добрим помічником аграріям для переробки відходів тваринництва, підвищення родючості ґрунтів та врожайності сільськогосподарських культур.

Література

1. Биологический энциклопедический словарь (Гл. ред М.С. Гиляров. — 2-е изд., исправл. — М.: Сов. Энциклопедия, 1989. — 864 с. — С. 180.
2. Органічне землеробство: думка, дія, турбота / За редакцією д.с.-г.н., проф., засл. діяча науки і техніки В.М. Писаренка. — Спецвипуск газети «АГРО-ЕКО. — 2016. — Березень.
3. http://cluboz-lviv.razom.eu/statti/vermi_ferma.html
4. http://www.agromage.com/stat_id.php?id=573 (Экологические проблемы в зонах животноводческих комплексов: Биотехнология переработки отходов животноводства. Автор: Писаренко В.Н., доктор сельскохозяйственных наук, Писаренко П.В., доктор сельскохозяйственных наук, Писаренко В.В. — Источник: Агроекология, Полтава 2008 // Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В.
5. <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1470/219/51716> / Людмила Нікітенко. Тут не морять черв'яків, а вирощують — Україна молода. — №149. — 15.08.2009.

ОЦЕНКА ЛАНДШАФТНОЙ ИЗМЕНЧИВОСТИ ГРУППИРОВОК *NATRIX NATRIX L.* И *NATRIX TESSELLATA LAUR.*

Бобылев Ю. П.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Исследования пространственной организации сообществ необходимы для решения одной из глобальных проблем современности — сохранения и воспроизводства биологического разнообразия как основы устойчивости биосферы [1].

Фенетическая структура популяций отражает сочетание биогеоценотических и антропоических факторов. Особенно актуально изучение изменчивости на границах ландшафтов, где популяции существуют в широком диапазоне антропоических, неспецифично для вида изменяющихся условий, где изменчивость особей достигает большего диапазона и носит направленный адаптивный характер [2].

Для популяционных группировок фоновых видов *N. natrix* и *N. tessellata*, которые обитают практически во всех типах природных и трансформированных экосистемах, свойственен полиморфизм [1,2], который можно использовать в качестве маркеров при изучении взаимосвязи экологической и генетической структуры популяции. Уж обыкновенный *Natrix natrix* (L., 1768), в Приднєпровье номинативный подвид (*N. n. natrix Laurenti*), — включен как индикаторный вид в Программу зооэкологического мониторинга Приднєпровья в 1983 года

[1,2].

Исследования ландшафтной и биогеоценотической изменчивости ужа обыкновенного проводили на Мониторинговом профиле II Присамарского биосферного стационара им. А.Л. Бельгарда, Комплексной экспедиции ДНУ им. Олеса Гончара по изучению степных лесов [3].

Отбор проводился в пределах постоянных водоемов прирусловой, центральной и притеррасной поймы долинно-террасового ландшафта (оз. Княгиня, Караванище, Гайдамацкое). В зоне активного загрязнения ПдГРЕС на полуострове левого берега Днепра, ниже устья реки Самара. На правобережье — в вязо-берестовых и ясеневых дубравах береговой зоны р. Псел, на расстоянии 4 км от устья реки. В придолинно-балочном ландшафте береговой зоны р. Мокрая Сура, на расстоянии 4 км от впадения в Днепр.

Исследовались три популяции *N. natrix*: с Присамарья, р. Псел и бассейна р. Синюха с антропогенной нагрузкой в виде распашки земель, выпаса скота и рекреации, и две популяции *N. tessellata*: с о. Сукачево и пробного участка в бассейне р. Мокрая Сура Солонянского района Днепропетровской области.

При исследовании в бассейне р. Синюха (левый приток — р. Южный Буг) Новомиргородского района Кировоградской области материал отбирался на первой, второй надпойменной, нерасчлененной, верхнеантропогенной террасе Ингуло-Ингулецкой аккумулятивной лесовой расчлененной равнины. По лесотипологическому районированию здесь доминируют сухие байрачные берестово-кленовые и чернокленовые дубравы. Сухие и свежие байрачные и свежие дубравы среднего участка р. Синюха относятся к лесостепным участкам правобережья Днепра, центрально-лесостепного округа, провинция лесостепи.

Учет, определение плотности и отлов ужей проводился по стандартным общепринятым в герпетологии методами [1,6] (с учетом рекомендаций В.Л. Булахова) [2]. Для отловленных особей прижизненно проводился стандартный общебиологический и фенетический анализ согласно рекомендациям [4]. Всего учтено 52 особи обыкновенного ужа и 22 особи водяного ужа на пяти пробных площадях, расположенных в разных типах ландшафтов и биогеоценозов.

Встречаемость ужей в Присамарье в береговой зоне озер 40-67 экз./1000м. Этот показатель для р. Псел составил -125-200 экз./1000м., а для *N. tessellata* — 67-100 экз./1000м. Плотность ужей на пробные участка: ПдГРЕС, правобережья р. Псел и для Присамарья составила соответственно — 13,3 экз/га, 7,5 экз/га, 12 экз/га. Половая структура популяций *N. natrix* и *N. tessellata* ПдГРЭС, р.Псел и Присамарье отличается преобладанием самок и составила соответственно- 2:1; 1,6:1 и 2,6:1. Популяция *N. natrix* лесных биогеоценозов Присамарья характеризуется большими размерно-весовыми признаками по сравнению с популяциями участка на правом берегу р. Псел. Последние имеют большее количество спинных и брюшных щитков.

Індикаторним признаком по типам біогеоценозів та ландшафтів може служити кількість верхнезубних та нижнегубних щитків. Популяційні групування *N. tessellata* лівобережжя Дніпра (трансформовані ділянки ПдГРЕС) характеризуються великими розмірно-ваговими ознаками порівняно з популяцією ужових правобережжя Дніпра с. г. Мокра Сура [5]. Особи з Присамар'я достовірно відрізняються від особин з трансформованих екосистем Новомиргородського району по кількості нижнегубних щитків (Уф для $L=268$; $Lcd = 220$; $Sq= 273$; $Ventr =258$; $Scd = 282$; $Sub.lab = 33,5$; $Lab = 287$; $Ust = 217$; при $p \leq 0,05$) — і популяція з р. Псел з популяції з Новомиргородського району по 3-м ознакам: кількості щитків навколо середини туловища, хвостових щитків та нижнегубних (Уф для $L=168$, $Lcd = 162$, $Sq= 149$, $Ventr =210$, $Scd = 149$, $Sub.lab = 1,5$, $Lab = 200$; $Ust = 157$, при $p \leq 0,05$). При порівняльному аналізі фенотипу *N. tessellata* з ос. Сукачів та Солонянського району достовірної різниці між популяціями не виявлено (Уф для $L=134,5$, $Lcd = 87$, $Sq= 135$, $Ventr = 108,5$, $Scd = 97$, $Lab = 105$; $Ust = 85$, при $p \leq 0,05$).

Параметри пластических та меристических ознак, по котрим відрізняються ужі досліджуваних популяцій, можуть бути використані для цілей оперативного зооекологічного моніторингу навколишнього середовища, для встановлення різниць, як на територіях з антропогенним впливом, так і для різних зоогеографічесеских зон.

Література

1. Куриленко В.Є, Вервес Ю. Г. Земноводні та плазуни фауни України — К.: Генеза, 1998. — 208 с.
2. Булахів В.Л., Гасо В.Я., Пахомов О.Є. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Земноводні та плазуни (*Amphibia et Reptilia*) — Д.: Вид-во Дніпроп. ун-ту, 2007. — 420 с.
3. Белова Н.А., Травлев А.П. Естевенні ліси та степні ґрунти. — Д.: Вид-во Дніпроп. ун-ту, 1999. — 348 с.
4. Дунаєв Е.А., Орлова В.Ф. Різноманітність змі. — М.: Изд-во МГУ, 2003. — 376 с.
5. Бобілев Ю. П. Оцінка ландшафтної диференціації популяцій *Lacerta agilis* L. Перспективи розвитку науки та освіти. — Тамбов: ООО «Консалтингова компанія Юком», 2015а. — Ч. 1. — С. 21–25.
6. Шілов І.А. Екологія. —М. :Вища школа, 1998. — 512 с.

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН В УКРАЇНІ

Войтенко А.М.

Інститут розведення і генетики тварин ім. М.В.Зубця НААН

Інтенсивний розвиток сучасних технологій, впровадження методів біотехнології у виробництво та переробку продукції тваринництва підпорядковане одній меті — забезпечення людства від голоду, як однієї з першочергових проблем, визнаних ФАО.